

Utlåtande 2008:106 RI (Dnr 129-2222/2007)

Reviderad antidiskrimineringsklausul i stadens upphandlingar

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Reviderad antidiskrimineringsklausul godkänns, *bilaga 2*.
2. Samtliga nämnder ges i uppdrag att tillämpa klausulen i alla upphandlingar av tjänster och bygg- och anläggningsentreprenader i enlighet med detta utlåtande.
3. Styrelsen för Stockholms Stadshus AB uppmanas att tillämpa föreliggande klausul i alla upphandlingar av tjänster och bygg- och anläggningsentreprenader samt att anmoda samtliga bolagsstyrelser att tillämpa klausulen i enlighet med detta utlåtande.

Föredragande borgarrådet Sten Nordin anför följande.

Ärendet

I detta ärende föreslås en reviderad antidiskrimineringsklausul att användas i stadens upphandlingar av tjänster och entreprenader.

Den av stadsledningskontoret föreslagna klausulen sammanfaller till stor del med den klausul som nämnden för offentlig upphandling (NOU) rekommenderade. Det innebär, till skillnad från stadens tidigare klausul, att den inte uttryckligen omfattar underleverantörer och att den kräver en lagakraftvunnen dom för att bli tillämplig. Till skillnad från den av NOU rekommenderade klausulen föreslår stadsledningskontoret att hävning ska vara den sanktion som tillämpas vid brott mot klausulen.

Beredning

Ärendet har remitterats till trafik- och renhållningsnämnden, socialtjänstnämnden, utbildningsnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd samt kommunstyrelsens handikappråd.

Trafik- och renhållningsnämnden konstaterar att den föreslagna antidiskrimineringsklausulen, med de begränsningar som gjorts, är ett sätt att hävda grundläggande demokratiska värden, utan att vare sig konkurrensneutralitet eller fri rörlighet sätts ur spel.

Socialtjänstnämnden anser det vara lämpligt att begränsa klausulen till att omfatta upphandling av tjänster och bygg- och anläggningsentreprenader.

Nämnden anser vidare i likhet med stadsledningskontoret att klausulen inte uttryckligen ska omfatta underleverantörer och att det som huvudregel inte bör finnas ett sådant stadgande i stadens klausul. Hävning av avtalet anser nämnden i likhet med stadsledningskontoret vara den mest lämpliga sanktionen i klausulen i stället för viten.

Utbildningsnämnden instämmer till fullo i att en ny antidiskrimineringsklausul bör harmonisera och överensstämma med gällande lagstiftning och stadens beslutade policy och har inget att invända mot förslaget.

Bromma stadsdelsnämnd har inget att erinra mot att en reviderad antidiskrimineringsklausul enligt stadsledningskontorets förslag införs och tillämpas vid tjänste- samt bygg- och anläggningsentreprenader som genomförs av stadsdelsnämnden.

Kungsholmens stadsdelsnämnd anför att då klausulen kan förefalla icke proportionell vid smärre upphandlingar av tjänster bör ett förtydligande göras att omfattningen av en tjänsteupphandling då klausulen bör gälla definieras i form av kommande avtals värde i kronor (SEK) per år.

Farsta stadsdelsnämnd är positiv till att den gängse sanktionen vid lagakraftvunnen dom ska vara att avtalet hävs.

Kommunstyrelsens handikappråd ställer sig bakom förslaget att endast en lagakraftvunnen dom ska kunna föranleda att ett ingånget avtal hävs men anser att det normala måste vara att staden utövar sin hävningsrätt när rättsliga instanser har konstaterat att en diskriminering har skett.

Mina synpunkter

Stockholms stad har en befolkning med varierande bakgrunder och erfarenheter, något som även avspeglas bland stadens anställda. Det är en stor tillgång och bidrar till att göra Stockholm till en storstad präglad av pluralism och dynamik. Det är utifrån den människosyn jag ansluter mig till självklart att bejaka denna mångfald.

Respekt för människors person, kultur och egenart ökar tolerans och förståelse. Medmänsklig respekt och öppenhet inför det annorlunda eller främmande

är grundläggande för det Stockholm majoriteten har som vision och arbetar för.

Arbetet för att förebygga och motverka alla former av diskriminering måste genomsyra hela Stockholms stads verksamhet, såväl i stadens roll som arbetsgivare som i dess roll som servicegivare, tillsynsmyndighet och köpare av varor och tjänster. Klausulen ska gälla oavsett upphandlingens storlek.

Stockholms stad och dess upphandlande enheter är viktiga aktörer på marknaden. Besluten påverkar även i ett större sammanhang än ekonomi och medborgare i Stockholms stad.

Utgångspunkten för att uppställa sociala krav eller miljökrav vid upphandlingar ska vara att dessa krav är proportionella, affärsmässiga samt uppföljningsbara. Föreliggande förslag till antidiskrimineringsklausul uppfyller dessa kriterier. Det är centralt att de parter som staden tecknar avtal med följer de lagar och regler som gäller i Sverige. Om den part som staden tecknat avtal med bryter mot de lagar och regler som gäller ska det anses utgöra ett väsentligt kontraktsbrott. Den upphandlande enheten äger då rätt att häva avtalet. Denna sanktion – att häva avtalet – är den mest kännbara för den felande parten och därmed den rätta sanktionen vid brott mot antidiskrimineringsklausulen. Klausulen ska gälla oavsett upphandlingens storlek. Brott mot §2, att leverantören är under avtalstiden skyldig att på begäran av den upphandlande enheten skriftligen redovisa de åtgärder som vidtagits med anledning av förpliktelse enligt §1, är att betrakta som avtalsbrott och ger således grund för att bryta avtalet helt eller delvis. Klausulen ska även omfatta underleverantörer utifrån de kriterier som ställs upp i klausulens fjärde paragraf.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Reviderad antidiskrimineringsklausul
3. Tidigare beslutad antidiskrimineringsklausul

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarråden *Carin Jämtin* och *Roger Mogert* (båda s), *Yvonne Ruwaida* (mp) och *Ann-Margarethe Livh* (v) enligt följande.

Vi föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta att

1. återremittera förslag till reviderad antidiskrimineringsklausul i stadens upphandlingar
2. därutöver anför följande:

Majoritetens förslag innebär en oacceptabel urholkning av antidiskrimineringsklausulen. Jämfört med tidigare beslutad antidiskrimineringsklausul innehåller den nya klausulen allvarliga försämringar som dels riskerar innebära att staden stödjer verksamheter som diskriminerar med skattebetalarnas pengar, och dels att klausulen blir en pappersprodukt som inte utnyttjar de möjligheter som finns för staden att bedriva en aktiv antidiskrimineringspolitik. Tack vare kommunens storlek har vår antidiskrimineringsklausul potential att vara ett kraftfullt och styrande verktyg mot diskrimineringen i arbetslivet. Det är synd att majoritetens inställning i diskrimineringsfrågan hindrar en reell möjlighet att motverka diskriminering i staden.

Det är olyckligt att majoriteten väljer att bortse från den klausul vars grund utformats av JämO, DO, HO och HomO. Detta förslag tog hänsyn till rättssäkerheten samtidigt som den verkligen hade potential att förhindra diskriminering. Dessutom finns det många oklarheter i förslaget till reviderad klausul, framförallt när det gäller i vilka situationer som klausulen ska omfatta underleverantörer.

Underleverantörer

Det framgår inte vad punkt 1 i § 4 i den reviderade klausulen tillför i förtydligande av paragrafens räckvidd utöver det som framgår av § 1. Punkt 2 i samma paragraf ger ingen bra vägledning för vad som är en väsentlig del av uppdraget. För att det inte ska uppstå en godtycklig tillämpning av klausulen i staden krävs mer vägledning, exempelvis att en andel värd minst 100 tkr ska anses vara en väsentlig del. När det gäller punkt 3 är det svårt att förstå under vilka omständigheter en huvudleverantör inte skulle kunna ha möjlighet att införa ett antidiskrimineringsvillkor i avtal med en underleverantör. Den situation vi kan tänka oss är när en underleverantör motsätter sig en antidiskrimineringsklausul, vilket knappast kan vara avsikten med införandet av denna punkt.

Med de begränsningar som föreslås finns stora risker för att klausulen inte alls kommer att kunna användas för underleverantörer, vilket kraftigt påverkar dess räckvidd. Vi anser därför att förvaltningen ska återkomma med ett förslag till klausul som omfattar alla underleverantörer.

Begränsning till tjänster och bygg- och anläggningssektorn

Vi saknar konsekvensbeskrivningar av vad denna inskränkning innebär för möjligheten att säkra att skattemedel inte går till företag som diskriminerar. Hur stor del av stadens upphandling kommer exempelvis att stå utanför antidiskrimineringsarbetet genom att upphandling av varor undantas?

Den tidigare klausulen hade en avgränsning till leverantörernas verksamhet i Sverige, vilket säkrade att det inte fanns problem med tillämpningen i förhållande till varuproducenter. Det är oacceptabelt att begränsa antidiskrimineringsklausulen till tjänster och bygg- och anläggningssektorn. Om arbetet att motverka diskriminering ska genomsyra hela Stockholms stads verksamhet, som borgarrådet skriver, måste klausulen rimligen innefatta hela verksamheten.

Ingen möjlighet för vitesföreläggande

Vi anser att frågan om vitesföreläggande behöver belysas grundligare, exempelvis konsekvenserna av att staden bara skulle ha en enda typ av sanktion att tillgå vid brott

mot antidiskrimineringsklausulen. Även kommunstyrelsens handikappråd förordar att staden inte helt ska avstå från möjligheten att använda viten.

Det är bra att staden kan häva kontrakt vid brott mot antidiskrimineringslagarna, men även vite måste finnas med som en sanktionsmöjlighet. Vitesföreläggande öppnar möjligheten att vara en aktiv upphandlare som ställer krav på leverantören även för allvarliga förseelser som sällan når domstol, till exempel avsaknad av jämställdhetsplan. Vite kan också utdömas vid brott mot antidiskrimineringslagarna, även om brottet inte når domstol utan till exempel förlikas. Det är dessutom inte rimligt att hänvisa till att en viteshantering skulle vara administrativt betungande i en storstad som Stockholm.

Begränsning till del av verksamheten som omfattas av upphandlingskontrakt

Vi saknar en analys av hur denna inskränkning påverkar klausulens effektivitet och Stockholmarnas tilltro till stadens anti-diskrimineringsarbete. Stockholms invånare ska kunna lita på att politikerna ställer krav på att skattemedlen inte går till företag som diskriminerar, även om det pågår i en annan del av verksamheten än den som har upphandlats.

Kravet på lagakraftvunnen dom

Vi är kritiska mot det nya förslaget eftersom det kräver en lagakraftvunnen dom för att klausulen ska vara giltig. I praktiken innebär detta orimligt högt ställda beviskrav för att häva ett avtal. Stockholms stad ska självklart ha en sådan kontroll av sina leverantörer att brister, avtalsbrott och lagbrott upptäcks. Därmed blir det också naturligt att avtal med oseriösa näringsidkare sägs upp alternativt förläggs med vite. Huruvida avtal följs eller inte är den mest grundläggande uppgiften i all avtalsvårdande verksamhet. Eller menar majoriteten att staden själv aldrig kan veta huruvida de avtal som vi ingått följs förrän det finns en dom som konstaterar det? Konsekvensen av kravet på lagakraftvunnen dom är att klausulen kraftigt försvagas. Att upptäcka och anmäla diskriminering för att sedan invänta och genomgå en rättslig prövning och en dom är en tidskrävande process. För att bedöma huruvida det nya förslaget till klausul verkligen får önskad effekt måste denna tid ställas mot en standardlängd för stadens avtal. Endast då kan de ekonomiska konsekvenserna av att diskriminera bedömas för stadens leverantörer.

Kravet på lagakraftvunnen dom ger dessutom signaler att företagen i första hand ska agera för att undvika domar och inte för att undvika diskriminering. Domar kan undvikas genom att gå med på förlikning.

Aktuella diskrimineringslagar

Jämfört med den tidigare klausulen har en lag tillförts (16 kap 8 § Brottsbalken Hets mot folkgrupp) och en tagits bort (Artikel 141 i EU-fördraget) utan vidare förklaring. Dessutom är en ny diskrimineringslagstiftning på väg att införas vilket bör refereras i klausulen.

Medel för uppföljning

Det framgår inte av ärendet hur den nya antidiskrimineringsklausulen ska följas upp. Medel behöver allokeras till tjänster på förvaltningen som ser till att staden är en aktiv

upphandlare och som möjliggör kontinuerlig uppföljning av klausulen. Ett exempel på insats som staden borde ha gjort var en uppföljning av det diskriminerings-test som SR gjorde på städbolag som anlitas av Stockholms stad och som visade att flera kunde tänka sig att diskriminera på kundens förfrågan. Här borde staden ha gjort en tydlig markering att bolagens uppträdande inte är förenligt med stadens ambition att motverka diskriminering.

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Reviderad antidiskrimineringsklausul godkänns, *bilaga 2*.
2. Samtliga nämnder ges i uppdrag att tillämpa klausulen i alla upphandlingar av tjänster och bygg- och anläggningsentreprenader i enlighet med detta utlåtande.
3. Styrelsen för Stockholms Stadshus AB uppmanas att tillämpa föreliggande klausul i alla upphandlingar av tjänster och bygg- och anläggningsentreprenader samt att anmoda samtliga bolagsstyrelser att tillämpa klausulen i enlighet med detta utlåtande.

Stockholm den 28 maj 2008

På kommunstyrelsens vägnar:
STEN NORDIN

Anette Otteborn

Reservation anfördes av *Carin Jämtin, Malte Sigemalm, Abdo Goriya* och *Kersti Py Börjeson* (alla s), *Stefan Nilsson* (mp) och *Ann-Margarethe Livh* (v) med hänvisning till reservationen av (s), (mp) och (v) i borgarrådsberedningen.

ÄRENDET

I detta ärende föreslås en reviderad antidiskrimineringsklausul att användas i stadens upphandlingar av tjänster och entreprenader.

Den föreslagna klausulen sammanfaller till stor del med den klausul som nämnden för offentlig upphandling (NOU) rekommenderade. Det innebär, till skillnad från stadens tidigare klausul, att den inte uttryckligen omfattar underleverantörer och att den kräver en lagakraftvunnen dom för att bli tillämplig. Till skillnad från den av NOU rekommenderade klausulen föreslår stadsledningskontoret att hävning ska vara den sanktion som tillämpas vid brott mot klausulen.

Stadsledningskontoret har sedan 2002 tillämpat antidiskrimineringsklausuler i sina upphandlingar. Kontoret fick 2005 i uppdrag att revidera klausulen.

I samband med att kommunfullmäktige fattade beslut om stadens policy för upphandling, konkurrens och valfrihet den 26 mars 2007 fick stadsledningskontoret i uppdrag att ta fram en ny klausul som harmonierar med stadens policy och de juridiska krav som ställs på en sådan klausul idag.

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 27 augusti 2007 är i huvudsak av följande lydelse

Stockholms stads senaste antidiskrimineringsklausul skiljer sig till vissa delar från vad nämnden för offentlig upphandling (NOU) anser vara lämpligt utifrån den rådande lagstiftningen. Den skiljer sig därmed också från den klausul som nämnden rekommenderar för de myndigheter som omfattas av förordningen (2006:260) om antidiskrimineringsvillkor i upphandlingskontrakt. Förordningen stadgar att angivna statliga myndigheter ska använda antidiskrimineringsklausuler i sina upphandlingar av tjänster och entreprenader.

Stadsledningskontoret föreslår att en ny klausul begränsas till att omfatta upphandling av tjänster och bygg- och anläggningsentreprenader eftersom det endast är i denna typ av upphandlingar det är möjligt att använda villkor för kontraktets utförande som en antidiskrimineringsklausul utgör. Att ha ett motsvarande krav vid varuupphandlingar skulle kunna innebära att olika krav gäller för anbudsgivare som producerar sina varor i Sverige i förhållande till de som producerar varor i andra länder.

I de fall staden sluter blandade kontrakt som innefattar både varor och tjänster kan klausulen användas i tjänstedelen av avtalet.

Vidare föreslår kontoret att klausulen skall begränsas till att omfatta den del av verksamheten som omfattas av upphandlingskontraktet för att undvika att klausulen anses strida mot den proportionalitetsprincip som gäller för alla upphandlingar.

Stadsledningskontoret föreslår även att klausulen inte uttryckligen omfattar underleverantörer. NOU skriver i sin rapport "Antidiskrimineringsklausuler i upphandlingskontrakt" att "NOU anser att huvudleverantören genom klausulen förbinder sig att göra vad han kan för att tjänsten eller byggnadsentreprenaden genomförs med iakttagande av gällande antidiskrimineringslagstiftning." Nämnden har senare, med anledning av förordning (2006:260) om antidiskrimineringsvillkor i upphandlingskontrakt,

uttalat att det under vissa omständigheter är möjligt att kräva att en antidiskrimineringsklausul omfattar även underleverantörer. Stadsledningskontoret anser att det som huvudregel inte bör finnas ett sådant stadgande i stadens klausul. I de fall då det bedöms som lämpligt utifrån de kriterier som NOU ställer upp kan klausulen kompletteras med en sådan paragraf. Kriterierna är följande:

- *För det första* får villkoren endast omfatta en underleverantör som utför den verksamhet som uppdraget avser i Sverige och som omfattas av svensk materiell rätt.
- *För det andra* bör underleverantören utföra en väsentlig del av det uppdrag som upphandlingskontraktet avser. Det bör normalt vara fallet om uppdraget utgör en procentuellt stor andel av kontraktsvärdet.
- *För det tredje* krävs det att huvudleverantören har faktisk möjlighet att införa motsvarande antidiskrimineringsvillkor i avtalet med den aktuella underleverantören.

Stadsledningskontoret föreslår slutligen att stadens klausul ska ha hävning av avtalet som sanktion. I denna del skiljer sig kontorets förslag från vad NOU rekommenderar. I den klausul som NOU rekommenderar är sanktionen i första hand att den upphandlande enheten skall kräva vite vid brott mot klausulen. Stadsledningskontoret anser inte att det är lämpligt att använda sig av viten vid brott mot klausulen. Dels vill staden markera att den inte vill ha ett fortsatt avtalsförhållande med en leverantör som bryter mot antidiskrimineringslagstiftningen, dels är det administrativt betunganden att hantera vitesförelägganden. Att klausulen innefattar en hävningsgrund ger staden en rätt men inte en skyldighet att häva avtalet om en leverantör bryter mot klausulen. Detta öppnar också en möjlighet att föra en dialog med leverantören och kräva rättelse innan ytterligare åtgärder vidtas. Avtal bör inte hävas i fall av ringa överträdelser som rättas när problemen uppdagas. För att undvika att staden får ett ansvar att utreda och bedöma om överträdelser av diskrimineringslagstiftningen har ägt rum föreslår stadsledningskontoret också att den reviderade klausulen begränsas till en hävningsrätt vid en lagakraftvunnen dom om brott mot den aktuella lagstiftningen.

BEREDNING

Ärendet har remitterats till trafik- och renhållningsnämnden, socialtjänstnämnden, utbildningsnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd samt kommunstyrelsens handikappråd.

Trafik- och renhållningsnämnden

Trafik- och renhållningsnämnden beslutade den 23 oktober 2007 att som svar på remissen överlämna och åberopa trafikkontorets utlåtande.

Reservation anfördes av vice ordföranden Jan Valeskog m fl (s), ledamoten Mats Lindqvist (mp) och ledamoten Torhild Lamo (v), *bilaga I*.

Trafikkontorets tjänsteutlåtande daterat den 10 oktober 2007 är i huvudsak av följande lydelse

Trafikkontoret konstaterar att den föreslagna antidiskrimineringsklausulen, med de begränsningar som gjorts, är ett sätt att hävda grundläggande demokratiska värden, utan att vare sig konkurrensneutralitet eller fri rörlighet sätts ur spel.

Revideringen av klausulen att endast medge hävning av avtalet vid lagakraftvunnen dom synes rimlig. Den upphandlande enheten har fortfarande möjlighet att begära in uppgifter från leverantören för att säkerställa att de aktuella lagarna följs.

Att stadens motdrag vid en fällande dom är hävning (till skillnad från vite) förefaller enligt kontoret också väl avvägt, av just de skäl som SLK anför: möjlighet till rättelse alternativt att staden inte vill ha kontrakt med en diskriminerande leverantör, samt det administrativa merarbete vitesförfarande skulle ge upphov till.

Trafikkontoret vill i sammanhanget erinra om de synpunkter gatu- och fastighetsnämnden framförde vid beredningen av nu gällande antidiskrimineringsklausul, nämligen att en uppföljning skulle ske efter två år. Trafikkontoret anser fortfarande att det är önskvärt med en rutin för kontroll och uppföljning och föreslår att kommunstyrelsen tar fram en sådan.

Stadsledningskontoret föreslår att klausulen inte uttryckligen omfattar underleverantörer, men anser att klausulen kan kompletteras om tre kriterier är uppfyllda, *se ovan*. Kontoret tillstyrker denna möjlighet, då erfarenheten visar att det i bygg- och anläggningsbranschen under vissa perioder är vanligt förekommande att en entreprenör till allra största del använder sig av underentreprenörer.

Då trafikkontoret utgör ifrån att de entreprenörer kontoret anlitar följer rådande lag, ser trafikkontoret vare sig ökade kostnader för kontoret eller näringslivet och inte heller någon påverkan på jobb i regionen. Ur ett tillgänglighetsperspektiv bidrar klausulen till att uppmärksamma att diskriminering av funktionshindrade är förbjudet enligt lag och inte tolereras.

Socialtjänstnämnden

Socialtjänstnämnden beslutade den 22 november 2007 att överlämna socialtjänstförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Socialtjänstförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 30 oktober 2007 är i huvudsak av följande lydelse.

Förvaltningen anser det vara lämpligt att begränsa klausulen till att omfatta upphandling av tjänster och bygg- och anläggningsentreprenader, eftersom det endast är i denna typ av upphandlingar det är möjligt att använda villkor för kontraktets utförande som en antidiskrimineringsklausul utgör. Att ha en motsvarande krav vid varuupphandlingar skulle kunna innebära att olika krav gäller för anbudsgivare som producerar sina varor i Sverige i förhållande till de som producerar sina varor i andra länder.

Det är viktigt att klausulen begränsas till att omfatta den del av verksamheten som omfattas av upphandlingskontraktet för att undvika att klausulen strider mot proportionalitetsprincipen. Därmed minskar risken för överprövningar. Av proportionalitetsprincipen följer att kvalifikationskraven och kravspecifikationen måste ha ett naturligt samband med och stå i rimlig proportion till det som upphandlas.

Förvaltningen anser i likhet med stadsledningskontoret att klausulen inte uttryckligen ska omfatta underleverantörer och att det som huvudregel inte bör finnas ett sådant stadgande i stadens klausul. Skulle det bedömas som lämpligt kan klausulen kompletteras med en sådan paragraf utifrån de kriterier som NOU ställt upp.

Hävning av avtalet anser förvaltningen i likhet med stadsledningskontoret vara den mest lämpliga sanktionen i klausulen i stället för viten, vilket NOU rekommenderar. Dels för att staden vill markera att den inte vill ha ett fortsatt avtalsförhållande med en leverantör som bryter mot antidiskrimineringslagstiftningen, dels att det är administrativt betungande att hantera vitesförelägganden. Möjlighet att föra en dialog med en leverantör innan avtalet hävs anser förvaltningen vara lämpligt. Att hävningsrätten ska vara förknippad med en lagakraftvunnen dom om brott mot den aktuella lagstiftningen i klausulen anser förvaltningen också, i likhet med stadsledningskontorets förslag, vara mest lämpligt. Detta för att undvika att staden får ett ansvar att utreda och bedöma om överträdelser av diskrimineringslagstiftningen ägt rum.

Utbildningsnämnden

Utbildningsnämnden beslutade den 25 oktober 2007 att som svar på remissen överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande.

Reservation mot nämndens beslut anfördes av vice ordföranden Roger Mogert m fl (s), ledamoten Inger Stark (v) och tjänstgörande ersättaren Per Olsson (mp), *bilaga 1*.

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 9 oktober 2007 är i huvudsak av följande lydelse.

Förvaltningen instämmer till fullo i att en ny antidiskrimineringsklausul bör harmonisera och överensstämma med gällande lagstiftning och stadens beslutade policy och har inget att invända mot förslaget.

Förvaltningen bedömer att uppföljningar av den nya klausulen i kommande avtal underlättas väsentligt eftersom avtalsparter inom tjänsteområdet till största del är lokaliserade och verksamma inom stockholmsregionen eller landets gränser.

Förvaltningen ställer sig också positiv till hävningssaktionen i klausulen men vill samtidigt påpeka att uppföljningsarbetet kommer att bli mer komplicerat där väl dokumenterade bevis vid överträdelser kommer att krävas. Det är oftast många aktörer, både lokalt och centralt inom staden, som verkar inom ingångna avtal och därför är det viktigt att hitta rutiner inom staden för detta arbete.

Bromma stadsdelsnämnd

Bromma stadsdelsnämnd beslutade den 25 oktober 2007 tillstyrka att stadsledningskontorets förslag till reviderad antidiskrimineringsklausul fastställs.

Bromma stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 2 oktober 2007 är i huvudsak av följande lydelse.

Förslaget till ny formulering av antidiskrimineringsklausul har utarbetats av stadens expertis inom upphandling och juridik. Förvaltningen har inget att erinra mot att en reviderad antidiskrimineringsklausul enligt stadsledningskontorets förslag införs och tillämpas vid tjänste- samt bygg- och anläggningsentreprenader som genomförs av stadsdelsnämnden. Förvaltningen föreslår att nämnden tillstyrker att stadsledningskontorets förslag till reviderad antidiskrimineringsklausul fastställs.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Kungsholmens stadsdelsnämnd beslutade den 25 oktober 2007 överlämna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Håkan Wahlén m.fl. (s), Reijo Kittilä (v) och Ingerd Akselsson Le Douaron (mp) mot stadsdelsnämndens beslut, *bilaga 1*.

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 15 oktober 2007 är i huvudsak av följande lydelse

Stadsdelsförvaltningen instämmer i de förändringar av antidiskrimineringsklausulen som stadsledningskontoret föreslår. Då klausulen kan förefalla icke proportionell vid smärre upphandlingar av tjänster bör ett förtydligande göras att omfattningen av en tjänsteupphandling då klausulen bör gälla definieras i form av kommande avtals värde i kronor (SEK) per år. Det är också bra att texten har begränsats och att språket har förenklats. Stadsdelsförvaltningen instämmer för övrigt i följande punkter i det reviderade förslaget till antidiskrimineringsklausul:

- Upphandlande enhet kan själv avgöra i hur hög grad klausulen ska gälla underentreprenörer.
- Sanktion ska ske med hävning av avtal i stället för svårhanterligt vite.

- Leverantören ges möjlighet till dialog och rättelse vid smärre överträdelser.
- Hävning av avtalet sker först efter en lagakraftvunnen dom om brott.

Farsta stadsdelsnämnd

Farsta stadsdelsnämnd beslutade den 16 oktober 2007 överlämna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Farsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 1 oktober 2007 är i huvudsak av följande lydelse.

Stadsdelsförvaltningen har rutinemässigt använt den tidigare angivna antidiskrimineringsklausulen i de upphandlingar som genomförts. Det har aldrig kommit till förvaltningens kännedom att någon leverantör skulle ha brutit mot den angivna klausulen.

Förvaltningen har ingenting att invända mot SLK:s förslag till utformning av ny antidiskrimineringsklausul och är positiv till att den gängse sanktionen vid lagakraftvunnen dom ska vara avtalet hävs.

Kommunstyrelsens handikappråd

Kommunstyrelsens handikappråd beslutade den 14 januari 2008 att som svar på remissen lämna följande yttrande.

Diskriminering är en tyvärr ganska vanlig företeelse i vårt samhälle som måste bekämpas med såväl rättsliga medel som opinionsbildning och information. Därför är vi bekymrade över stadsledningskontorets förslag som bl.a. innebär att man inte fullt ut är beredd att använda de instrument som lagstiftningen faktiskt tillhandahåller.

Vi förstår synpunkten att ingen ska straffas för anmäld diskriminering utan att det föreligger en lagakraftvunnen dom. Det är något som är grundläggande i vårt rätts-samhälle. Men vi anser att detta inte får leda till att man underlåter att anmäla att diskriminering har förekommit. Redan en anmälan visar att vårt samhälle inte godtar sådana handlingar. En lagakraftvunnen dom, låt vara att den kan dröja, ger i slutändan ett tydligt besked om att den anmälda handlingen är oacceptabel.

Vi ställer oss bakom förslaget

- att endast en lagakraftvunnen dom ska kunna föranleda att ett ingånget avtal hävs men anser att det normala måste vara att staden utövar sin hävningsrätt när rättsliga instanser har konstaterat att en diskriminering har skett. Dialoger med diskriminerande näringsidkare i all ära men vi menar att de under alla förhållanden måste få känna av att det förkastliga beteendet har konsekvenser. Ett vitesföre-läggande kan vara ett användbart instrument att ta till i vissa fall.

Vi anser därför

- att staden inte helt ska avstå från möjligheten att använda viten vid brott mot en antidiskrimineringsklausul.

Vi anser också

- att staden måste medverka till att misstänkt diskriminering alltid anmäls till rättslig instans.

Stadsledningskontoret har föreslagit att en ny klausul ska begränsas till att omfatta upphandling av tjänster och bygg- och anläggningsentreprenader. Att ha motsvarande krav vid varuupphandlingar skulle enligt kontorets uppfattning innebära att man måste ställa olika krav beroende på om anbudsgivaren producerar sina varor i Sverige eller i andra länder. Vi inser svårigheten men anser att konsekvensen är djupt olycklig.

Vi anser

- att staden på lämpligt sätt ska tillse att frågan utreds om hur man ska kunna beivra diskriminering i alla typer av upphandlingar. Ev. är den av den digniteten att den måste tas om hand på statlig nivå.

Stadsledningskontoret föreslår även att det som huvudregel inte bör finnas ett stadgande om att en huvudleverantör ska kräva en antidiskrimineringsklausul i sina avtal med underleverantörer. När det bedöms lämpligt utifrån de kriterier som NOU har ställt upp **kan** antidiskrimineringsklausulen med huvudleverantören kompletteras.

Vi kan inte acceptera

- att staden inte fullt ut använder de möjligheter att beivra diskriminering som gällande lagstiftning möjliggör. Därför anser vi att staden i alla de fall då NOUs kriterier är uppfyllda **ska** kräva att en antidiskrimineringsklausul omfattar även underleverantörer.

RESERVATIONER M.M.

Trafik- och renhållningsnämnden

Reservation anfördes av vice ordföranden Jan Valeskog m fl (s), ledamoten Mats Lindqvist (mp) och ledamoten Torhild Lamo (v) enligt följande:

Att återinföra tidigare beslutad antidiskrimineringsklausul,

att därutöver anför följande:

Majoritetens försämring av antidiskrimineringsklausulen är inte acceptabel. Jämfört med den klausul som tillämpades under den förra mandatperioden har kravet på att leverantören ser till att även underleverantörer tillämpar antidiskrimineringsklausulen tagits bort. Det är allvarligt att vi riskerar att underleverantörer diskriminerar med skattebetalarnas pengar. Kravet måste återinföras i antidiskrimineringsklausulen. Dessutom har möjligheten till vite vid brott mot antidiskrimineringslagarna tagits bort, vilket i praktiken gör klausulen till en pappersprodukt eftersom allvarliga förseelser som till exempel avsaknad av jämställdhetsplan sällan når domstol. Vite å andra sidan kan utdömas även vid brott mot antidiskrimineringslagarna även om brottet inte når domstol utan till exempel förlikas.

Utbildningsnämnden

Reservation mot nämndens beslut anfördes av vice ordföranden Roger Mogert m fl (s), ledamoten Inger Stark (v) och tjänstgörande ersättaren Per Olsson (mp) enligt följande:

Vi reserverar oss mot nämndens beslut då vi yrkade att nämnden skulle besluta följande:

att återinföra tidigare beslutad antidiskrimineringsklausul

att därutöver anför följande:

Majoritetens försämring av antidiskrimineringsklausulen är inte acceptabel. Jämfört med den klausul som tillämpades under den förra mandatperioden har kravet på att leverantören ser till att även underleverantörer tillämpar antidiskrimineringsklausulen tagits bort. Det är allvarligt att vi riskerar att underleverantörer diskriminerar med skattebetalarnas pengar. Kravet måste återinföras i antidiskrimineringsklausulen. Dessutom har möjligheten till vite vid brott mot antidiskrimineringslagarna tagits bort, vilket i praktiken gör klausulen till en pappersprodukt eftersom allvarliga förseelser som till exempel avsaknad av jämställdhetsplan sällan når domstol. Vite å andra sidan kan utdömas även vid brott mot antidiskrimineringslagarna även om brottet inte når domstol utan till exempel förlikas.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Håkan Wahlén m.fl. (s), Reijo Kittilä (v) och Ingerd Akselsson Le Douaron (mp) mot stadsdelsnämndens beslut med hänvisning till sitt gemensamma förslag:

Kungsholmens stadsdelsnämnd ser ingen anledning till att revidera den gällande antidiskrimineringsklausulen i stadens upphandlingar. Stockholms stad bör vara ett föredöme i att bekämpa alla typer av diskriminering i vårt samhälle. Klausulen bör även fortsättningsvis omfatta underleverantörerna. Möjligheten till vite vid mindre förseelser bör finnas kvar.

Reviderad antidiskrimineringsklausul

§1 Leverantören skall vid utförandet av den avtalade tjänsten/entreprenaden i Sverige följa vid varje tidpunkt gällande antidiskrimineringslagstiftning. De lagar som avses för närvarande är 16 kap 8 och 9 §§ brottsbalken, jämställdhetslagen (1991:433), lagen (1999:130) om åtgärder mot diskriminering i arbetslivet på grund av etnisk tillhörighet, religion, eller annan trosuppfattning, lagen (1999:132) om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av funktionshinder, Lagen (1999:133) om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning, lagen (2003:307) om förbud mot diskriminering, lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan och lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever.

§2 Leverantören är under avtalstiden skyldig att på begäran av den upphandlande enheten skriftligen redovisa de åtgärder som vidtagits med anledning av förpliktelserna enligt §1. Tiden för redovisning skall vara en vecka, om inte längre tid överenskommits.

§3 Om leverantören inte inom föreskriven tid lämnar sådan information som denne är skyldig att förete enligt §2 eller om leverantören vid utförandet av kontraktet inte uppfyllt sina skyldigheter avseende aktiva åtgärder enligt de lagar mot diskriminering som angetts i §1, äger den upphandlande enheten rätt att säga upp avtalet till förtida avveckling med en i villkoren föreskriven uppsägningstid.

§4 Leverantören skall ålägga underleverantör den skyldighet som anges i §§1-3, i enlighet med följande:

- *För det första* ska villkoren endast omfatta en underleverantör som utför den verksamhet som uppdraget avser i Sverige och som omfattas av svensk materiell rätt.
- *För det andra* bör underleverantören utföra en väsentlig del av det uppdrag som upphandlingskontraktet avser. Det bör normalt vara fallet om uppdraget utgör en procentuellt stor andel av kontraktsvärdet.
- *För det tredje* krävs att huvudleverantören har faktisk möjlighet att införa motsvarande antidiskrimineringsvillkor i avtalet med den aktuella underleverantören.

§5 Eftersom det är av mycket stor betydelse för den upphandlande enheten att dess leverantörer lever upp till grundläggande demokratiska värderingar skall en lagakraftvunnen dom mot en straffbestämmelse eller ett förbud mot diskriminering enligt de lagar mot diskriminering som angetts i §1 anses utgöra ett väsentligt kontraktsbrott. Den upphandlande enheten äger i dessa fall rätt att häva avtalet.

Tidigare beslutad antidiskrimineringsklausul (KF 2005:7)

§1. Leverantören skall i sin verksamhet i Sverige följa vid varje tillfälle i Sverige gällande antidiskrimineringslagstiftning. De lagar som f.n. avses är artikel 141 EU-fördraget, 16 kap. 9 § brottsbalken, jämställdhetslagen (1991:433), lagen (1999:130) om åtgärder mot diskriminering i arbetslivet på grund av etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, lagen (1999:132) om förbud mot diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder och lagen (1999:133) om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning, lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan samt lagen (2003:307) om förbud mot diskriminering.

§ 2. Leverantören är under avtalstiden skyldig att på begäran av den upphandlande enheten skriftligen redovisa de åtgärder, upprättade planer m.m. som vidtagits med anledning av förpliktelse i § 1. Uppgifterna skall redovisas till staden en vecka efter begäran därom om inte annat överenskommits i det enskilda fallet.

§ 3. Leverantören skall, om denne använder underleverantör i sina kontrakt med denne ålägga underleverantören den skyldighet som anges i § 1 ovan. Leverantören svarar gentemot den upphandlande enheten för underleverantörers brott mot antidiskrimineringslagarna i § 1. Leverantören skall också tillse att den upphandlande enheten på begäran kan ta del av underleverantörs åtgärder, planer m.m. i enlighet med § 2.

§ 4. Eftersom det är av mycket stor betydelse för den upphandlande enheten att dess leverantörer lever upp till grundläggande demokratiska värderingar skall ett brott mot förpliktelse i §§ 1-3 anses utgöra ett väsentligt kontraktsbrott. Den upphandlande enheten äger därför rätt att häva avtalet om leverantören, eller dennes underleverantör, bryter mot villkoren i §§ 1-3. Avtal skall emellertid inte hävas om leverantören omedelbart vidtar rättelse eller andra åtgärder i syfte att uppnå efterlevnad av de i § 1 nämnda lagarna eller om överträdelsen anses som ringa.